

ФІЛЕЙ Ю.В.,

ад'юнкта кафедри кримінального права і кримінології Запорізького юридичного інституту МВС України

ВПЛИВ ПРАВОВИХ САНКЦІЙ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТОК МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Особливою формою економічної діяльності в Україні є мале підприємство. За сучасних умов недосконалості та проблемності у здійсненні широких форм підприємства воно має суттєве значення, оскільки є більш маневровим і сприяє швидкому досягненню економічного результату. На жаль, сучасні політичні, економічні та правові процеси в Україні стримують створення сектора малого підприємства. [1]

Однією з найгостріших проблем, що негативно впливають на процес становлення, функціонування та розвитку малого підприємства в Україні, є недостатня врегульованість процедури призначення та застосування правових санкцій.

Стаття 42 Конституції України, Закон України "Про підприємство", а також інші численні нормативно-правові акти проголошують свободу підприємницької діяльності. Проте ця свобода не може бути безмежною передусім в інтересах самих підприємців, а також громадян і суспільства в цілому. Підприємці зобов'язані здійснювати свою діяльність таким чином, щоб не порушувати прав і інтересів своїх партнерів, інтересів громадян підприємств, організацій, установ та держави, що охороняються законом. Поряд з іншими правовими інститутами цій меті служить і інститут юридичної відповідальності. [2]

Необхідною умовою успішного функціонування всіх елементів створеного в Україні ринкового механізму є законність і дисципліна в діяльності суб'єктів господарювання. Тому проблема забезпечення захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності сьогодні здобула особливу значимість. Гарантіями захисту є конституційний нагляд і контроль, встановлення мір відповідальності за порушення, безпосереднє застосування правових санкцій, встановлення засобів захисту прав, а також відновлення порушеного права. [3]

Структуру відповідальності у сфері підприємства слід розглядати через призму всіх видів юридичної відповідальності, що передбачені правовою системою країни, оскільки лише комплексне використання наявних засобів впливу поряд з іншими правовими та економічними інструментами може забезпечити правомірну поведінку, сумлінну конкуренцію та ефективне функціонування суб'єктів підприємницької діяльності. Правовідносини у цій сфері характеризуються осудженням протиправного діяння і правопорушника, примусовим покладенням на нього обов'язку вживати у відповідності з санкцією порушеної правової норми заходи щодо усунення негативних наслідків для потерпілої сторони особистого майнового і організаційного характеру.

Держава правовими засобами, в тому числі і встановленням тих чи інших санкцій, забезпечує свободу конкуренції між підприємцями, захищає споживачів від проявів несумлінної конкуренції та монополізму у будь-яких напрямках підприємницької діяльності. Правова санкція служить невідворотності покарання, попередженню нових правопорушень, відновленню порушених прав, усуненню негативних наслідків та відшкодуванню збитків.

Забезпечення прав суб'єктів господарювання є передусім проблемою держави. Реальний захист майнових прав малих підприємств в багатьох випадках залежить від чіткого врегулювання питання про санкції. Самі підприємці визнають, що неузгодженість законодавства дає можливість трактувати одне порушення норми різних законодавчих актів і унеможливорює мобільний та ефективний захист. Наприклад, згідно п.11 ст.11 Закону України "Про державну податкову службу в Україні" від 24.12.93 р., із змінами і доповненнями "на громадян, які займаються підприємницькою діяльністю без державної реєстрації чи без

спеціального дозволу (ліцензії), якщо його отримання передбачено законодавством", органам Державної податкової служби надано право накладати такий вид адміністративного стягнення, як штраф у розмірі від трьох до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Разом з тим згідно зі ст. 164 Кодексу України про адміністративні правопорушення "заняття підприємницькою діяльністю без державної реєстрації або заняття господарською діяльністю без ліцензії, якщо її отримання передбачене законом", тягне за собою накладання штрафу від трьох до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва та сировини чи без такої. В цілому за певних обставин ці правопорушення можуть розцінюватися як тотожні, але розмір санкцій залежатиме лише від того контролюючого органу, який встановить та зафіксує даний факт, та виходячи з того законодавства, яким керується і яке вплине на прийняття рішення. [4]

В даному випадку за однакове правопорушення до суб'єкта господарювання може бути застосовано в першому випадку тільки штраф, а в іншому крім штрафу такий вид адміністративного стягнення, як конфіскація виготовленої продукції, знарядь виробництва і сировини. На жаль, даний приклад не є виключенням в українському законодавстві, таких колізій можна навести безліч.

Необхідно відмітити, що законодавство у сфері регулювання малого підприємництва за роки свого розвитку стало більш розгалуженим і комплексним. Для забезпечення послідовності та стабільності нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності був прийнят Указ Президента України від 03.02.98 р. "Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності". Указ Президента України від 23.07.98р. "Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності" видано з метою зменшення втручання державних органів у підприємницьку діяльність. В Указі Президента України від 15.07.00 р. "Про заходи щодо забезпечення підтримки та дальшого розвитку підприємницької діяльності" з'являються нові норми, спрямовані на усунення обмежень у сфері підприємництва, наприклад:

- встановити належний контроль за додержанням законодавства з метою забезпечення адекватності фінансових та адміністративних санкцій, що застосовуються до суб'єктів підприємницької діяльності;

- затвердити порядок проведення перевірок діяльності суб'єктів підприємства, який має містити вичерпний перелік органів, що здійснюють контрольні функції.

Діє Закон України від 19.10.00 р. "Про державну підтримку малого підприємства" та "Національна програма сприяння розвитку малого підприємства в Україні".

Отже, збільшується кількість нормативно-правових актів, спрямованих на усунення адміністративно-бюрократичних перешкод у сфері малого підприємництва, що свідчить про наявність цієї проблеми та про намагання її вирішити. [5] Однак, нормативне регулювання підприємницької діяльності в Україні залишається надто складним, а відсутність системності породжує багато дублюючих правових норм, закріплених у нормативних актах різної юридичної сили. [6]

В умовах недосконалості законодавства особливу увагу необхідно приділити питанню про відповідальність за фінансові правопорушення і перш за все податкові порушення. В останні часи в науковій літературі все більше говориться про наявність окремих фінансових санкцій. З цього приводу буде корисним звернутися до Податкового кодексу Російської Федерації, який вводить поняття податкового правопорушення (ст. 119), податкової санкції (ст. 128) та закріплює права податкових органів та платників податків єдиними процесуальними нормами, а ст. 13 Закону Російської Федерації "Про основи податкової системи в Російській Федерації" встановлює відповідальність платника податків за порушення податкового законодавства у вигляді фінансових санкцій, а їх існує чотири види - стягнення всієї суми прихованого прибутку, штраф, пеня та стягнення недоїмки. Найбільш характерною санкцією є стягнення недоїмки. Податковий штраф призначається одночасно зі стягненням недоїмки. Ця санкція близька до адміністративного штрафу, але має ряд особливостей. Необхідно відзначити, що у постанові Конституційного Суду Російської Федерації від 17 грудня 1996 року вказано, що стягнення податкових платежів здійснюється у рамках податкових майнових відносин і не має характеру цивільно-правових, адміністративно-правових або кримінально-правових санкцій. [7]

На жаль, Україна ще й досі не має Податкового кодексу, який би врегулював численні колізії у різних нормативно-правових актах. Норми якого були б прямої дії і не потребували прийняття додаткових інструкцій, розпоряджень та інших підзаконних рішень, які іноді досить вільно тлумачать закон.

Існуючи нині розміри фінансових санкцій за порушення податкового законодавства є фіскальними, вони неадекватні передбачуваним порушенням. Ефективність роботи будь-якої контролюючої організації оцінюється за розміром грошових сум, які стягуються в державний бюджет. Тому податківці, у зв'язку з постійним недонадходженням до бюджету, використовують верхні межі встановлених штрафів до юридичних осіб, які супроводжуються автоматичним накладанням на посадових осіб адміністративних штрафів. Застосовується схема подвійного

штрафування за одне й те ж порушення, без встановлення конкретної вини і заданого збитку. Необхідно встановлювати конкретних осіб, які, будучи уповноважені на виконання завдань, які стоять перед організацією, вчинюють неправомірні дії, правопорушення. Хто конкретно не вибив чек, обважив покупця, поставив неоприбуткований товар- той і повинен бути покараний. [8]

Підприємці є практично беззахистними у відносинах з податковими структурами різних рівнів. Поширені випадки наражування податківцями фінансових санкцій і штрафів на підприємців без законних на те підстав, а чисельні перекручення у тлумаченні податкових законів самими податковими адміністраціями, дискримінують підприємців на всіх рівнях податкових відносин. Оскарження цих дій у більшості випадків залишається безрезультатним.

Однак, безумовно права і Н. Саніахметова, яка вказує, що "невміння або небажання суб'єктів підприємницької діяльності захищати свої порушені права, їх пасивність негативно впливають на їх інтереси, сприяють недобросовісності і численним порушенням державних органів".

Недосконалість законодавства породжує такі негативні наслідки для нашого суспільства, як корупція, економічні правопорушення, зловживання службовим становищем, ухилення від сплати податків і зборів, що є гальмом у розвитку економічних процесів, становленні цивілізованих ринкових відносин. Підприємці в нашій державі постійно бояться репресивних, конфіскаційних та інших заходів з боку державного апарату. Саме така безпорадність, а також відсутність віри у Справедливість та Закон змушує представників малого бізнесу, шукаючи захисту, сплачувати великі суми на "благодійність". Українські підприємці, які виробляють товари та надають послуги через великі податки, корупцію та чисельні "пожертвування" не отримують достатньо прибутків для подальшого розвитку свого виробництва. В таких умовах ніколи не будуть вирішені проблеми іноземного інвестування,

вивозу за кордон та приховування валютної виручки, легалізації "тіньової" економіки.

Можна впевнено стверджувати, що враховуючи розміри фінансових санкцій і корумпованість нашого суспільства, можна легко задавити будь-яке мале підприємство на різних фазах його розвитку.

Отже, в умовах об'єктивних труднощів сьогодення і завдяки вищезазначеному мале підприємство поки що не стало рушійною силою, імпульсом підйому вітчизняної економіки. Його підтримка повинна стати одним з найважливіших напрямків політики держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Прищепенко П.Р. Проблеми правового забезпечення малого підприємництва в Україні // *Адресат*. - 1999. - № 2. - С. 13-16.
2. Правові основи підприємницької діяльності: *Гідручник* - К., 1997. - С. 200.
3. Лаврін О. Захист прав суб'єктів господарювання, його форми та способи // *Гідручник, господарство і право*. - 2002. - № 11. - С. 56-59.
4. Шеремет О. Проблема забезпечення прав суб'єктів господарювання у правовідносинах з органами державної влади // *Гідручник, господарство і право*. - 2002. - № 7. - С. 16-18.
5. Ластовецький А. Усунення перешкод і правовий захист у сфері підприємництва // *Гідручник, господарство і право*. - 2002. - № 9. - С. 8-11.
6. Гордієнко О. Проблеми вдосконалення правового регулювання індивідуального підприємництва // *Гідручник, господарство і право*. - 2002. - № 8. - С. 14-17.
7. Гернова Л.В. Налоговая ответственность - самостоятельный вид юридической ответственности // *Финансы*. - 1998. - № 9. - С. 27-29.
8. Вруш І. Удосконалення правового регулювання малого підприємництва // *Право України*. - 1999. - № 3. - С. 30-33.